

تدوین راهبردهای توسعه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور

پریسا ملک احمدی^۱

پریناز پارسا^۲

چکیده

زمینه و هدف: اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی فعالیت‌های تحلیلی است که در طی آن ابعاد مختلف حیطة تصمیم‌گیریهای اخلاقی کتابداری و اطلاع‌رسانی بررسی می‌شود. با توجه به ضرورت و هدفهای آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی، تحقیق حاضر قصد دارد ضمن بررسی نقاط قوت و ضعف (عوامل داخلی) و همچنین فرصتها و تهدیدهای آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی (عوامل خارجی)، در قالب مدل SWOT (strengths and weakness and opportunities and threats) راهبردهای اثربخش را به منظور توسعه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور ارائه دهد.

مواد و روشها: از تعداد ۴۵ عضو هیئت علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور در سال ۱۳۹۰ در قالب مطالعه‌ای مقطعی نظرخواهی شد. پس از نظرخواهی، به وزندهی (میزان اهمیت) و رتبه‌بندی هر کدام از این عوامل پرداخته و سپس راهبردها در قالب مدل SWOT ارائه گردید.

یافته‌ها: در بررسی عوامل داخلی، از بین نقاط قوت، بیشترین میزان اهمیت (وزن) مربوط به «وجود منابع اسلامی و تاریخی غنی در زمینه اخلاق اطلاعات و اطلاع‌رسانی» با وزن ۰/۱ و رتبه ۲/۹ و بین نقاط ضعف بیشترین میزان اهمیت مربوط به «نبود جایگاه جدی آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در برنامه‌های آموزشی» با وزن ۰/۰۹ و رتبه ۲/۷ بود. با توجه به مجموع امتیازها در جدول تجزیه و تحلیل عوامل داخلی (۲/۸۵) و خارجی (۲/۸۷)، می‌توان گفت واکنش اعضای هیئت علمی نسبت به نقاط قوت و ضعف و همچنین نسبت به فرصتها و تهدیدها در آموزش اخلاق

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان
parisa.malekhamadi@gmail.com

۲. دانشجوی دکترای حقوق دانشگاه اصفهان

کتابداری و اطلاع‌رسانی، کمتر از حد متوسط بوده است. نتیجه‌گیری: در قالب مدل SWOT، در مجموع ۱۷ راهبرد در قالب راهبردهای رقابتی، تهاجمی، احتیاطی و تدافعی ارائه شده که اعتبار آنها بر اساس سنجش جامعه مورد مطالعه، زیاد بوده است. اولویت‌های اول تا سوم به ترتیب به آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی به صورت بین‌رشته‌ای توسط استادان اخلاق و استادان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، آموزش اخلاق و به‌کارگیری روش‌های نوین آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی، اختصاص یافته است. **کلیدواژه‌ها:** مدل SWOT، راهبردهای آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی، برنامه‌ریزی راهبردی.

مقدمه

اخلاق در کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشی میان رشته‌ای و محصول تشریک مساعی حوزه‌های مختلفی چون اطلاعات، فلسفه، الهیات و حقوق است که جنبه‌های ارزشی و اخلاقی دانش و حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی را مورد مطالعه قرار می‌دهد. اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی به عنوان مکملی برای آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، جایگاه ویژه‌ای دارد. امروزه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در بسیاری از کشورهای دنیا در سطوح مختلف آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در سالهای اخیر با افزایش تعداد موارد مشکلات اخلاقی، آموزش و ترویج اخلاق حرفه‌ای در میان دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی اهمیت دوچندانی یافته است (لاوه و سیده‌هاوس، ۱۹۹۰^۱). دانشجویان پس از فراغت از تحصیل، دارای باورها و رفتارهای خاص حرفه‌ای می‌شوند که متأسفانه این باورها و رفتارها تا حدی حساسیتهای اخلاقی آنها را کاهش می‌دهد و تصمیم‌گیریهای اخلاقی را برایشان دشوار می‌سازد (اسکند و اسنل، ۲۰۰۰^۲). از این رو، ضرورت داشتن کتابداران و اطلاع‌رسانان متعهد و آگاه به چگونگی برخورد با مشکلات اخلاقی، از محرکهای اساسی تحول در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی بوده است.

مواجهه روزافزون با مسائل پیچیده اخلاقی موجب تمایل بیشتر دانشجویان به

1. Loveh and Seed house.
2. Scaneide and Snell.

_____ تدوین راهبردهای توسعه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی ... / ۲۵۹

فراگیری رویکردهای اخلاقی شده و به ضرورتی برای تدوین برنامه‌های آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی مناسب‌تر و فراگیرتر برای آگاهی کتابداران و اطلاع‌رسانان در راستای تصمیم‌گیری مناسب‌تر مبدل شده است؛ آموزشی که باید به صورت بین‌گروهی و با همکاری متخصصان اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی و استادان فلسفه اخلاق صورت گیرد (چارتون و فاکس رنی^۱). میزان تأثیر آموزش بر درک اخلاقی دانشجویان در مطالعه‌ای توسط «هلم^۲ و همکاران» بررسی شده است. آنها نشان دادند دانشجویان پس از گذراندن دوره اخلاق، به سطح بالاتری از توانایی استدلال‌های اخلاقی می‌رسند و درک بهتری نسبت به موارد مشکل اخلاقی پیدا می‌کنند (هلم، نلسون و نوراپ، ۱۹۹۵^۳).

هدفهای متعددی برای آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی ذکر شده است. از

جمله:

- توانایی درک اصول پایه اخلاقی، استدلال دقیق برای مشخص ساختن بهترین روش برخورد با شرایط مشکل اخلاقی (فیشر و آرنولد، ۱۹۹۴^۴)
- آموزش نقش ارزشها در رابطه کتابدار با مراجعان، همکاران و جامعه (آسای و میناکو، ۱۹۹۳^۵)
- آگاه ساختن کتابداران به اصول فلسفی، اجتماعی و قانونی در استدلالها (میلز، لین، بیچل و ولکس^۶، ۱۹۹۸).

آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی، سه پیشرفت را در پی داشته است: ۱. کتابداران به رعایت اصول اخلاقی در حرفه خود حساس‌تر شدند و به دنبال آن ضرورت آموزشهای رسمی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی مطرح گردید ۲. جامعه به ضرورت مداخله در تصمیم‌گیریهایی که در حقوق مالکیت معنوی علمی عامه مردم اثر

1. Charton and Fox Renee.
2. Holm.
3. Holm, Nielsen and Norup.
4. Fisher and Arnold 1994.
5. Asai and Minaco Kishino.
6. Miles, SH; Lane, LW; Bickel, J; Welker, RM.

می‌گذاشت حساس شد که این هم به نوبه خود باعث ارتقای لیبرالیسم، حقوق فردی و کرامت انسانی گردید^۳. مشارکت علوم دیگری مانند علوم اجتماعی، حقوق و ... در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی به اجتماعی‌شدن علم کتابداری و اطلاع‌رسانی و در پی آن دانش اخلاق، منجر گردید (فکس، آرنولد و برودی، ۱۹۹۵)^۱.

با توجه به این‌که تصمیم‌گیریهای عملی در حیطه اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی نیازمند درک صحیح مباحث فلسفی مربوط است، باید با دقت تمام و بررسی جوانب امر، اصول و مبانی خاصی را تدوین نمود و به گونه‌ای آنها را به کار گرفت که همه انسانها بویژه افراد معتقد به اخلاقیات، آن را تأیید کنند. کلیدهایی اساسی که در حال حاضر در تصمیم‌گیریهای اخلاقی مطرح است، مشتمل بر اصول چهارگانه «استقلال» یا اتونومی، «سودمندی»، «زیان نرساندن» و «عدالت» است (مارتینز، ۲۰۰۲)^۲.

با توجه به ضرورت و هدفهای آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی، تحقیق حاضر قصد دارد ضمن بررسی نقاط قوت و ضعف (عوامل داخلی) و همچنین فرصتها و تهدیدهای آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی (عوامل خارجی)، در قالب مدل^۳ SWOT راهبردهای اثربخش برای توسعه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور را ارائه دهد.

مواد و روشها

در این مطالعه مقطعی، ابتدا با بررسی متون برنامه‌ریزی راهبردی و همچنین بررسی عوامل محیطی تأثیرگذار بر آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی، فهرستی از نقاط قوت و ضعف و همچنین فرصتها و تهدیدهای آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی شناسایی شد. داده‌ها با استفاده از دو پرسشنامه جمع‌آوری گردید. پرسشنامه نخست در زمینه شناسایی میزان اهمیت و رتبه هر کدام از عوامل داخلی تأثیرگذار بر آموزش

1. Fox, E; Arnold, RM; Brody, B.

2. Martinez Serge, A.

3. strengths and weakness and opportunities and threats.

اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور طراحی شد که مشتمل بر ۱۲ سؤال بوده و هر سؤال وزن و رتبه یکی از عوامل داخلی را مورد سنجش قرار می‌داد. وزن‌ها و رتبه‌ها در پرسشنامه در یک طیف «بسیار کم»، «کم»، «متوسط»، «زیاد» و «بسیار زیاد» مورد سنجش و نظرخواهی قرار گرفت. مجموع وزن‌ها (میزان اهمیت) برابر با ۱ و معیار رتبه از ۱ تا ۵ بود. وزن‌ها میزان اهمیت هر کدام از شاخصهای تأثیرگذار بر روند آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی و رتبه‌ها، میزان واکنش اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور را نسبت به عامل مزبور نشان می‌دهد. پرسشنامه دوم برای شناسایی میزان اهمیت و رتبه هر کدام از عوامل خارجی تأثیرگذار بر آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور طراحی شده بود. این پرسشنامه نیز شامل ۱۲ سؤال بوده که ۶ سؤال مربوط به اندازه‌گیری وزن و رتبه فرصتها و ۶ سؤال مربوط به اندازه‌گیری وزن و رتبه تهدیدهاست. ابتدا پرسشنامه‌های ۱ و ۲ و سپس پرسشنامه ۳ که بر اساس پرسشنامه‌های ۱ و ۲ تدوین شده بود، برای تعیین میزان اثربخشی و اعتبار راهبردها، در اختیار نمونه‌های مورد پژوهش قرار گرفت.

برای تعیین حجم نمونه، از فرمول کوکران استفاده شد. با استفاده از این فرمول، تعداد نمونه مورد نیاز ($n=47/9$) برآورد گردید. تعداد ۴۸ پرسشنامه میان اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور به تناسب نسبت توزیع گردید. پس از نظرخواهی، به وزن‌دهی (میزان اهمیت) و رتبه‌بندی هر کدام از این عوامل پرداخته شد. نظر به اینکه سؤالا طبقه‌بندی شده بود، از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. میزان پایایی پرسشنامه اول، ۰/۹۸۱ و پرسشنامه دوم ۰/۹۸۹ به دست آمد. برای بررسی روایی، از روش روایی محتوایی استفاده و پرسشنامه به ۷ کارشناس خبره ارائه شد و روایی آن برابر ۰/۹۸۷ محاسبه گردید. شاخصهای پرسشنامه‌های ۱ و ۲ از کتاب مدیریت استراتژیک (فرد، ۲۰۰۸)^۱ استخراج و بین نمونه‌های مورد پژوهش توزیع شد.

نتایج

از تعداد ۴۸ نمونه مورد بررسی، ۳۸/۵٪ زن و ۶۱/۵٪ مرد بودند. سن ۸/۷٪ از نمونه‌ها ۳۰ سال و کمتر، ۳۲/۵٪ بین ۳۱ تا ۴۰، ۴۴/۶٪ بین ۴۱ تا ۵۰، ۱۰/۲٪ بین ۵۱ تا ۶۰ و ۴٪ بالاتر از ۶۱ سال بوده است. همچنین، ۸۸/۷٪ از نمونه‌های مورد بررسی متأهل و ۱۱/۳٪ مجرد بوده‌اند. سابقه خدمت ۲۴/۸٪ از نمونه‌ها، ۱ تا ۱۰ سال، ۵۶/۵٪ بین ۱۱ تا ۲۰ سال و ۱۸/۷٪ بین ۲۱ تا ۳۰ سال بود. درجه علمی ۶۷/۲٪ از جامعه مورد بررسی مربی و ۳۲/۸٪ استادیار بود. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی، در جدول ۱ و ۲ خلاصه شده است.

جدول ۱. خلاصه نقاط قوت و ضعف حاصل از تجزیه و تحلیل

عوامل داخلی آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی

امتیاز (وزن. رتبه)	رتبه	وزن	شاخصهای قوت	ردیف
۰/۲۰۸	۲/۶	۰/۰۸	توجه جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی و دانشجویان به اهمیت اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱
۰/۱۵	۲/۵	۰/۰۶	تشکیل کمیته اخلاق در دانشگاه‌ها	۲
۰/۲۳۲	۲/۹	۰/۰۸	برقراری عدالت اجتماعی در ارائه خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی	۳
۰/۲۴	۳	۰/۰۸	کاربردی شدن اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۴
۰/۲۷۹	۳/۱	۰/۰۹	آگاهی از چالشهای پیش روی کتابداری و اطلاع‌رسانی	۵
۰/۲۹	۲/۹	۰/۱	وجود منابع اسلامی و تاریخی غنی در زمینه اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۶

رتبه	وزن	شاخصهای قوت	امتیاز (وزن. رتبه)
۳/۱	۰/۰۸	نقش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی	۰/۲۴۸
رتبه	وزن	شاخصهای ضعف	امتیاز (وزن. رتبه)
۲/۵	۰/۰۷	کمبود تحقیقات علمی در زمینه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۰/۱۸۲
۲/۶	۰/۱۲	به کارگیری روشهای سنتی در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۰/۳
۲/۷	۰/۰۹	نبود جایگاه جدی آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در برنامه‌های آموزشی	۰/۲۴۳
۲/۴	۰/۰۸	کمبود استادان با تجربه و آموزش دیده در زمینه اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۰/۱۹۲
۲/۷	۰/۰۸	نقص سرفصلهای آموزشی و منابع درسی غنی	۰/۲۱۶
-	۱	جمع	۲/۸۵

با توجه به جدول ۱، از بین نقاط قوت، بیشترین میزان اهمیت (وزن) مربوط به «وجود منابع اسلامی و تاریخی غنی در زمینه اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی» و کمترین میزان اهمیت مربوط به «تشکیل کمیته اخلاق در دانشگاه‌ها» می‌باشد. همچنین، در بین نقاط ضعف، بیشترین میزان اهمیت مربوط به «به‌کارگیری روشهای سنتی در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی» و کمترین میزان اهمیت مربوط به «کمبود تحقیقات علمی در زمینه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی» است. با توجه به مجموع امتیازها (۲/۸۵)، می‌توان گفت واکنش اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور نسبت به نقاط قوت و ضعف در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی

کمتر از متوسط بوده است و ضرورت دارد این نقاط قوت و ضعف در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی مورد توجه جدی‌تر قرار گیرد.

جدول ۲. خلاصه فرصتها و تهدیدهای حاصل از تجزیه و تحلیل عوامل خارجی آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی

ردیف	شاخصهای فرصت	وزن	رتبه	امتیاز (وزن. رتبه)
۱	افزایش عنوانها و شمارگان نشریات اخلاق و اخلاق اطلاعات	۰/۱	۲/۴	۰/۲۰۸
۲	رشد فناوری اطلاعات و ثبت الکترونیکی اطلاعات	۰/۰۸	۲/۵	۰/۱۵
۳	توجه جامعه به اخلاق حرفه‌ای	۰/۰۸	۲/۷	۰/۲۳۲
۴	تدوین برنامه راهبردی توسط دانشگاه‌های کشور	۰/۰۹	۳	۰/۲۴
۵	افزایش میانگین سطح تحصیلات جامعه	۰/۰۵	۳/۱	۰/۱۵۵
۶	توسعه مراکز آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور	۰/۰۶	۲/۹	۰/۲۹
ردیف	شاخصهای تهدید	وزن	رتبه	امتیاز (وزن. رتبه)
۱	افزایش هزینه اطلاعات	۰/۰۷	۳/۵	۰/۲۴۵
۲	رقبای خارج از کشور	۰/۰۹	۲/۹	۰/۲۶۱
۳	جایگزینی انگیزه‌های سرمایه‌داری به جای انگیزه‌های اخلاقی در جامعه	۰/۰۸	۲/۷	۰/۲۱۶
۴	تورم	۰/۰۶	۲/۸	۰/۱۶۸
۵	بیکاری	۰/۱	۲/۶	۰/۲۷
۶	اقدامهای جسورانه در مواجهه با اطلاعات	۰/۱۲	۳/۱	۰/۳۷۵
	جمع	۱	-	۲/۸۷

_____ تدوین راهبردهای توسعه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی ... / ۲۶۵

با توجه به امتیاز محاسبه شده در جدول ۲، از بین فرصتها، بیشترین میزان اهمیت مربوط به «تدوین برنامه راهبردی توسط دانشگاه‌های کشور» و کمترین میزان اهمیت مربوط به «افزایش میانگین سطح تحصیلات جامعه» است. همچنین، در بین تهدیدها، بیشترین میزان اهمیت مربوط به اقدامهای جسورانه در مواجهه با اطلاعات» و کمترین میزان مربوط به «بیکاری» است. با توجه به مجموع امتیازها (۲/۸۵) می‌توان گفت واکنش اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور نسبت به فرصتها و تهدیدها در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی کمتر از متوسط بوده است. طراحی راهبرد توسعه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی با استفاده از مدل SWOT در ماتریس SWOT، بین عوامل داخلی و خارجی سازمان نوعی توازن و تعادل برقرار می‌کند. استراتژیستها می‌توانند با استفاده از این ماتریس چهار نوع راهبرد ارائه کنند: راهبردهای SO، راهبردهای WO، راهبردهای ST و راهبردهای WT (۱۶).

جدول ۳. ماتریس تجزیه و تحلیل SWOT برای آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور

نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)	
۱. توجه جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی و دانشجویان به اهمیت اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱. کمبود تحقیقات علمی در زمینه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	عوامل داخلی عوامل خارجی
۲. تشکیل کمیته اخلاق در دانشگاهها	۲. به‌کارگیری روشهای سنتی در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	
۳. برقراری عدالت اجتماعی در ارائه خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی	۳. نبود جایگاه جدی آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در برنامه‌های آموزشی	
۴. کاربردی شدن اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۴. کمبود استادان با تجربه در اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	

<p>۵. نقص سرفصلهای آموزشی</p>	<p>۵. آگاهی از چالشهای کتابداری و اطلاع‌رسانی ۶. وجود منابع اسلامی و تاریخی غنی در اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی ۷. نقش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی</p>	
<p>راہبردهای (محافظة کارانه) WO</p>	<p>راہبردهای (تهاجمی) SO</p>	<p>فرصتها (O)</p>
<p>به‌کارگیری روشهای نوین آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی W1,W2,W3,O1,O2,O4 تربیت استادان متخصص و با تجربه در زمینه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی W1,W3,W4,O2,O4,O6 آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی به صورت بین رشته‌ای توسط استادان فلسفه اخلاق و استادان علوم بالینی W2,W4,O3,O6 ارزیابی دانشجویان به صورت عملی و در مواجهه آنها با موارد مشکلات اخلاقی W2,W4,O3,O6 تهیه و تنظیم سرفصل آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی W2,W5,O3,O6</p>	<p>تدوین منشور اخلاقی کتابداری و اطلاع‌رسانی مبتنی بر آموزه‌های دینی S1,S2,S6,O1,O2,O6 آموزش رسمی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در تمامی مراحل S1,S2,S4,O1,O2,O6 تدوین محتوای درسی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی متناسب با نیازهای دانشجو S1,S6,O1,O6 آموزش اخلاق در عرصه اختصاص بودجه تحقیقاتی مشخص در زمینه اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی S1,S4,S5,O1,O4,O6</p>	<p>۱. افزایش عنوانهای نشریات اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی ۲. رشد فناوری اطلاعات و ثبت الکترونیکی اطلاعات ۳. توجه جامعه به اخلاق حرفه‌ای ۴. تدوین برنامه راهبردی توسط دانشگاه‌ها ۵. افزایش میانگین سطح تحصیلات جامعه ۶. توسعه مراکز آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور</p>

جدول ۴. ماتریس تجزیه و تحلیل SWOT برای آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور

نقاط قوت (S)	نقط ضعف (W)	
<p>۱. توجه جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی و دانشجویان به اهمیت اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی</p> <p>۲. تشکیل کمیته اخلاق در دانشگاه‌ها</p> <p>۳. برقراری عدالت اجتماعی در ارائه خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی</p> <p>۴. کاربردی شدن اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی</p> <p>۵. آگاهی از چالش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی</p> <p>۶. وجود منابع اسلامی و تاریخی غنی در اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی</p> <p>۷. نقش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی</p>	<p>۱. کمبود تحقیقات علمی در زمینه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی</p> <p>۲. به‌کارگیری روش‌های سنتی در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی</p> <p>۳. نبود جایگاه جدی آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در برنامه‌های آموزشی</p> <p>۴. کمبود استادان با تجربه در اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی</p> <p>۵. نقص سرفصل‌های آموزشی</p>	<p>عوامل داخلی</p> <p>عوامل خارجی</p>

تهديد‌ها (T)	راهبرد (رقابتي) ST	راهبرد (تدافعي) WT
<p>۱. افزايش هزينه اطلاعات</p> <p>۲. رقبای خارج از کشور</p> <p>۳. جایگزینی انگیزه‌های سرمایه‌داری به جای انگیزه‌های اخلاقی در جامعه</p> <p>۴. تورم</p> <p>۵. بیکاری</p> <p>۶. اقدامهای جسورانه در مواجهه با اطلاعات</p>	<p>تربیت کتابداران و اطلاع‌رسانان پرسشگر</p> <p>S1,S2,S5,T1,T2,T6</p> <p>آموزش کتابداران و اطلاع‌رسانان در مواجهه با مشکلات اخلاقی</p> <p>S1,S4,S5,T6</p> <p>تغییر رویکرد آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی از دانش انسان به انسان دانش‌مدار</p> <p>S1,S4,S5,T3,T6</p> <p>اجرای دوره‌های کوتاه مدت آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌ها</p> <p>S1,S4,S5,T3,T6</p>	<p>استفاده مناسب از انواع روشها و وسایل کمک آموزشی در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی</p> <p>W1,W2,T2,T3</p> <p>تغییر رویکرد فردنگری به جامعه‌نگری در آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی</p> <p>W1,W2,W4,T2,T3</p> <p>تدوین برنامه راهبردی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور</p> <p>W1,W2,W4,T3,T6</p>

اعتبار (میزان اثربخشی) راهبردی طراحی شده از نظر جامعه مورد پژوهش

با توجه به اینکه متغیر اثربخشی راهبردهای طراحی شده شامل ۱۷ شاخص است، میانه امتیاز این شاخصها به عنوان مقدار متغیر محاسبه شده به نظر ۱۰ نفر (۲۰٪) «متوسط»، ۲۶ نفر (۵۶٪) «زیاد» و ۱۲ نفر (۲۵٪) «بسیار زیاد» بوده است. با توجه به میانگین محاسبه شده، متغیر (۴/۰۹)، اعتبار راهبردهای طراحی شده برای جامعه مورد پژوهش به میزان «زیاد» بوده است.

تدوین راهبردهای توسعه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی ... / ۲۶۹

جدول ۵. میانگین امتیاز راهبردهای توسعه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی

اولویت	راهبرد	میانگین امتیاز
۱	آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی به صورت بین‌رشته‌ای توسط استادان اخلاق و استادان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی	۴/۷۵
۲	آموزش اخلاق در عرصه	۴/۵
۳	به کارگیری روشهای نوین آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۴/۳۷
۴	تدوین محتوای درس اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی متناسب با نیازهای دانشجو	۴/۲۲
۵	آموزش کتابداران در مواجهه با مشکلات اخلاقی	۴/۰۵
۶	تهیه و تنظیم سرفصل آموزشی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۴
۷	آموزش رسمی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در تمامی مراحل	۳/۹۵
۸	تربیت استادان متخصص و با تجربه در زمینه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۳/۸
۹	تغییر رویکرد آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی از دانش انسان به انسان دانش‌مدار	۳/۷۹
۱۰	تدوین برنامه راهبردی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور	۳/۷۵
۱۱	استفاده مناسب از انواع روشها و وسایل کمک آموزشی در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۳/۶۱
۱۲	ارزیابی دانشجویان به صورت عملی و در مواجهه آنها با موارد مشکل اخلاقی	۳/۵۹
۱۳	اختصاص بودجه تحقیقاتی مشخص در زمینه اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۳/۴
۱۴	اجرای دوره‌های کوتاه مدت آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌ها	۳/۳۵
۱۵	تدوین منشور اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی مبتنی بر آموزه‌های دینی	۳/۲۶
۱۶	تهیه و تنظیم سرفصل آموزشی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی	۳/۲
۱۷	تربیت کتابداران و اطلاع‌رسانان پرسشگر	۳/۱۴

اولویت راهبردهای طراحی شده برای توسعه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی

با توجه به میانگین محاسبه شده، اولویت راهبردهای طراحی شده، توسط جامعه مورد پژوهش مشخص شده است که اولویت اول مربوط به راهبرد «آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی به صورت بین‌رشته‌ای توسط استادان اخلاق و استادان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» و اولویت آخر مربوط به راهبرد «تربیت کتابداران و اطلاع‌رسانان پرسشگر» می‌باشد.

بحث

با توجه به نتایج ماتریس SWOT، راهبردهای ارائه شده برای توسعه آموزش اخلاق عبارتند از:

راهبردهای تهاجمی

۱- آموزش رسمی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در تمامی مراحل: آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی تنها در یک دوره، نمی‌تواند دانشجویان را برای رویارویی با مشکلات اخلاقی آماده سازد. هر چند وجود یک دوره تئوری آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌تواند دانشجویان را با مباحث اصولی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی آشنا کند، اما دانشجویان هنگام ورود به عرصه در می‌یابند که تصمیم‌گیری در شرایط بحرانی و پایبندی به اصول اخلاقی و اعتقادی دشوار بوده و آشنایی کلی با اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی، نیازهای آنان را برای رویارویی با چالش‌های واقعی مرتفع نساخته است. به هر حال، آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی به طور دائم و در تمام دوره‌های تحصیل کتابداری و اطلاع‌رسانی همگام با دیگر آموزش‌ها و حتی پس از فارغ‌التحصیلی، ضروری به نظر می‌رسد (آرمسترانگ، کتس و اوسن، ۲۰۰۳).

۲- تدوین محتوای درس اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی متناسب با نیازهای دانشجو: به منظور ارائه خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی به شیوه اخلاقی و انسانی، کتابداران باید جنبه‌های خاص اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی را بهتر بیاموزند و یاد بگیرند که قاطعانه درباره پیچیدگیهای فزاینده حیطه کتابداری و اطلاع‌رسانی تفکر کنند. آموزشهای متداول برای دانشجویان، دستیاران و آموزشهای مداوم برای کتابداران، بهترین روش نیل به این هدف است. امروزه، لزوم تنظیم محتوای درس اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی مطابق با نیازهای دانشجو، مشخص شده است (اوکولا، ۲۰۰۹).

۳- آموزش اخلاق در عرصه: اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی باید به طور ایده‌آل در عرصه و عمل آموخته شود. مدل‌های آموزش این دانش در عرصه و ارزیابی نظام‌مند کارایی آن، هنوز مورد بحث است. کتابداران هنگامی که به طور فعال در این قبیل بحثها مشارکت می‌کنند، مطالب را به خوبی فرا خواهند گرفت و جنبه‌های نظری و عملی دانش کتابداری و اطلاع‌رسانی را خواهند آموخت. یک موقعیت مشکل‌آفرین، توجه شنونده را به خود جلب می‌کند. به دنبال مطرح کردن مشکل، بحث‌هایی در می‌گیرد و راه‌حلهایی با توجه به اصول و تعریفهای اخلاقی برای مدیریت آن مشکل، شرح داده می‌شود. استفاده از کاربران استاندارد شده و الگوسازی از نقشها، تجربه دانشجویان را افزایش می‌دهد. استفاده از مدل‌های اخلاقی موجود در اینترنت، بستر ثابتی برای مباحث اخلاقی فراهم می‌کند (۱۸). همچنین، برخی از پژوهشگران اعتقاد دارند آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی باید در قالب یک برنامه درسی پنهان درون آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، لحاظ شود (آرمسترانگ، کتس و اوسن، ۲۰۰۳).

۴- اختصاص بودجه تحقیقاتی مشخص در زمینه اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی: به منظور دستیابی به دانش برتر در زمینه ملاحظات اخلاقی پیشرفتهای علمی و فناورانه، دولتها موظفند به آموزش و پرورش علم اطلاعات بپردازند. بنابراین،

1. Ocholla, D.
2. Armstrong, M; Ketz, E; Owsen, D.

اختصاص بودجه تحقیقاتی برای توسعه آموزش اخلاق اطلاعات، ضروری به نظر می‌رسد.

۵- تدوین منشور اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی مبتنی بر آموزه‌های دینی: با توجه به تفاوت‌های فلسفه و اخلاق اسلامی با فلسفه و اخلاق غربی، پایه‌گذاری اصولی یک نظام اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی مبتنی بر چارچوب‌های اسلامی برای جلوگیری از نفوذ فرهنگ غرب در کشورهای اسلامی، یک ضرورت است (فرد، ۲۰۰۸^۱).

راهبردهای رقابتی

۱- تربیت کتابداران پرسشگر: دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی باید در طول برنامه آموزشی، با وسعت و نتایج پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در عمل، چالش‌های معاصر در کتابداری و اطلاع‌رسانی و پرسش‌های مهمی که نیاز به پاسخ دارند، آشنا شوند.

۲- آموزش کتابداران و اطلاع‌رسانان در مواجهه با مشکلات اخلاقی: در حال حاضر، نحوه برخورد با مشکلات اخلاقی در آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی جایگاهی ندارد. این موضوع بخصوص از این به بعد حایز اهمیت است که باید در آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، علاوه بر جنبه‌های اطلاعاتی و اطلاع‌رسانی، به جنبه‌های انسانی نیز اهمیت داده شود (اوکولا، ۲۰۰۹^۲). باید توجه داشت، کتابداری و اطلاع‌رسانی علم صرف نیست بلکه هنر برخورد با ابعاد انسانی و معنوی را نیز شامل می‌شود.

۳- تغییر رویکرد آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی از دانش انسان به انسان دانش‌مدار: کتابدار باید کاربر را در دو بُعد بررسی کند. نخست، ویژگی‌های فردی و انسانی کاربر است که در اشخاص مختلف متفاوت است و دوم، ویژگی‌های مربوط به

1. Fred.

2. Ocholla, D.

اطلاعات یا نیازهای اطلاعاتی فرد است (آرمسترانگ، کتس و اوسن، ۲۰۰۳).

۴- اجرای دوره‌های کوتاه مدت آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌ها: از آنجا که امروزه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی اهمیت زیادی در دانشگاه‌های دنیا دارد و روشهای آموزشی نوینی در این رشته معرفی شده است، دانشگاه‌های کشور می‌توانند با برگزاری کارگاه‌های آموزشی اخلاق اطلاعات و اطلاع‌رسانی، مهارت‌های جدید آموزشی در این رشته را معرفی کنند.

راهبردهای محافظه کارانه

۱- به کارگیری روشهای نوین آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی: یکی از ضعفهای آموزش سنتی، بی‌توجهی آن به شاخصهای اخلاقی همچون ادب، تواضع، همدردی و دلسوزی است. در واقع، آموزش نمی‌تواند فرد را در مسیر رشد روحی و رفتاری قرار دهد (اسکند و اسنل، ۲۰۰۰). اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی، مجموعه‌ای از رفتارهاست که در آنها ضرورت توجه به موارد اخلاقی، قانونی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی لحاظ شده است (اوکولا، ۲۰۰۹)^۳ و روش سنتی آموزشی نمی‌تواند این موارد را به طور هماهنگ و در جهت بهبود روابط بین فردی، به کار گیرد.

دشواری در آموزش، اغلب ناشی از تنوع دیدگاه‌های جامعه‌ای است که با موارد مشکل اخلاقی مواجه می‌شوند. استادان باید به نحوی به دانشجویان آموزش دهند که بتوانند همراه با تعهد علمی و پایبندی به عقاید اخلاقی و مسئولیتهای حرفه‌ای خود، درست تصمیم بگیرند (اسکند و اسنل، ۲۰۰۰). اغلب کتابداران و دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی از ناتوانی روش سنتی در جهت دستیابی به این هدفها، نگران بوده‌اند. باید توجه داشت، هزینه مالی اصلاح روش آموزش بالا نیست و تحول ساختاری در این زمینه می‌تواند هم به سود حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی باشد و هم به سود

1. Armstrong, M; Ketz, E; Owsen, D.

2. Scaneide and Snell.

3. Ocholla, D.

4. Scaneide and Snell.

کاربرانی که به این گروه مراجعه می‌کنند (آرمسترانگ، کتس و اوسن، ۲۰۰۳)^۱. در این راستا، در کشورهای مختلف روش‌های متفاوتی به کار گرفته شده که اغلب شامل روش یادگیری مبتنی بر مسئله، روش داستانی، روش کارگاهی و روش آموزش در راندهای عملی است.

۲- تربیت استادان متخصص و با تجربه و آموزش‌دیده: در زمینه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی هدف اصلی آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی، ارتقای کیفیت زندگی علمی افراد است. همچنین، به نظر می‌رسد آموزش باید بر ارتقای مهارت‌های شناختی، رفتاری و شخصیتی متمرکز شود. به این منظور، آموزش باید در تمامی مراحل آموزش کتابداران لحاظ شود. آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی به صورت رسمی مزایای زیادی دارد و نیازمند کتابداران بالینی تربیت شده برای آموزش آن است. امروزه، آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی در برنامه‌های تحصیلات تکمیلی، از شرایط اعتباربخشی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی است (اوکولا، ۲۰۰۹).

۳- آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی به صورت بین‌رشته‌ای توسط استادان اخلاق و استادان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی: اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی یک علم بین‌رشته‌ای تلقی می‌شود و مجموعه‌ای از رفتارهاست که در آنها ضرورت توجه به موارد اخلاقی، حقوقی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی لحاظ شده است. بنابراین، برنامه‌های آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی باید ابعاد اجتماعی و رفتاری مالکیت اطلاعات و نیاز اطلاعاتی را در برگیرد (فرد، ۲۰۰۸).

۴- ارزیابی دانشجویان به صورت عملی و در مواجهه آنها با موارد مشکل اخلاقی: نتیجه عملی آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی، در مواجهه دانشجویان با مشکل اخلاقی و شیوه حل و فصل آن، مشخص می‌شود. حل و فصل مؤثر یک مسئله اخلاقی

1. Armstrong, M; Ketz, E; Owsen, D.
2. Ocholla, D.
3. Fred.

_____ تدوین راهبردهای توسعه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی ... / ۲۷۵

به عوامل زیر بستگی دارد: شناخت موضوع اخلاقی، به کارگیری دانش مناسب با موضوع، تجزیه و تحلیل مسئله، تصمیم‌گیری در مورد روند اقدامها و انجام اقدامهای ضروری برای حل مسئله (آرمسترانگ، کتس و اوسن، ۲۰۰۳).^۱

۵- تهیه و تنظیم سرفصل آموزش اخلاقی کتابداری و اطلاع‌رسانی با توجه به نیازها و مشکلات اخلاقی روز: از آنجا که سرفصل آموزشی تدوین شده در درس اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی مربوط به سالهای گذشته است، نیازها و مشکلات اخلاقی روز در آن جایگاهی ندارد. از طرفی، اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی یک علم بین‌رشته‌ای است و توجه به موارد اخلاقی، حقوقی و اجتماعی در آن ضرورت دارد. بنابراین، بازنگری مداوم در سرفصلهای آموزشی این درس مطابق با نیازهای اخلاقی روز و تکنیکهای جدید آموزشی، ضروری به نظر می‌رسد.

راهبردهای تدافعی

۱- استفاده مناسب از انواع روشها و وسایل کمک آموزشی در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی: استفاده مناسب از انواع وسایل کمک آموزشی نظیر سخنرانی، کار گروهی، رایانه و نرم‌افزارهای آموزشی، می‌تواند نقش مهمی را در آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی ایفا کند (فرد، ۲۰۰۸).^۲

۲- تغییر رویکرد فردنگری به جامعه‌نگری در آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی: تاریخچه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در قرن بیستم، شاهد نوسانهای مکرر در بینش دست‌اندرکاران آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی است، به نحوی که در سالهای پایانی قرن بیستم، تمرکز بر کاربرمداری است. اگر رسالت آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، اطلاع‌رسانی به مفهوم کلان آن است، باید هدفها و محتوای آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، از تمرکز بر فرد به تمرکز بر جامعیت اطلاع‌رسانی، تغییر کند (۲۵).

1. Armstrong, M; Ketz, E; Owsen, D.
2. Fred.

۳- تدوین برنامه راهبردی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور: متولیان آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های کشور می‌توانند با توجه به نیازها و مشکلات اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی، علاوه بر تعیین هدفهای بلندمدت، به تدوین چشم‌انداز و مأموریت سازمانی پرداخته و همچنین با توجه به عوامل داخلی و خارجی تأثیرگذار بر روند آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور، به تدوین راهبردهایی برای رسیدن به این هدفها، در قالب برنامه راهبردی اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی پردازند.

نتیجه‌گیری

در جهان پیچیده امروز، آموزش اخلاق در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی الزامی است، زیرا خط‌مشیهای اطلاع‌رسانی و قانون‌گذاری برای حفظ حقوق کاربران اطلاعاتی، همواره در حال تغییر است و به منظور ارائه خدمات به شیوه اخلاقی و انسانی و تصمیم‌گیریهای دشوار درباره فناوریهای جدید، ضرورت آموزش در این زمینه مشهود می‌باشد.

جدول خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علوم پزشکی کشور که به بررسی نقاط قوت و ضعف، فرصتها و تهدیدهای آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌پردازد، نشان می‌دهد واکنش اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها نسبت به این موارد، کمتر از متوسط بوده است. همین‌طور، اعتبار راهبردهای توسعه آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی با استفاده از مدل SWOT، زیاد بوده که این راهبردها می‌توانند نقش بسیار مهمی در طراحی برنامه راهبردی آموزش اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه علوم پزشکی کشور داشته باشند.

منابع

- 1. Loveh, LM; Seed house, D.(1990). An innovation in teaching ethics to students. Medical Education , 24 (1), 37-41.
- 2. Scaneide, W; Snell, L.(2000). An approach for teaching ethics.

Soc Sci Med, 51 (10), 1563.

- 3. Charton, R; Fox Renee, C. (1995). Critiques and Remedies Medical Students call for change in Ethics Teaching. JAMA, 274 (9), 767.
- 4. Asai, A; Minaco Kishino, T. (1993). Postgraduate education in ethics in japan. Medical Education, 32 (1), 100.
- 5. Holm S, Nielsen G, Norup M. (1995). Change in moral reasoning and the teaching of ethics. Medical Education , 24, 420-3.
- 6. Fisher, GS; Arnold, RM. (1994). Measuring the effectiveness of ethics education. J General Int Med, 11, 655-6.
- 7. Miles, SH; Lane, LW; Bickel, J; Welker, RM. (1998). ethics education: Coming of age. Acad Med, 64 (12), 705-14.
- 8. Fox, E; Arnold, RM; Brody, B. (1995). Ethics Education: past, present and future. Acad Med, 70 (9), 716-69.
- 9. Martinez Serge, A. (2002). Currents in contemporary ethics: Reforming ethics education. Law Medicine Ethics, 30 (3), 426-6.
- 10. Singer peter, A. (2000). Recent Advances in Ethics. BMJ, 321 (29), 282-5.
- 11. Fred RD. Strategic Management, 11th ed. 2008; pp: 142-8.
- 12. Armstrong, M; Ketz, E; Owsen, D. (2003). Ethics education in accounting: moving toward ethical motivation and ethical behavior. Journal of Accounting Education, 21(1), 1-16.
- 13. Ocholla, D. (2009). Information ethics education in Africa. Where do we stand?, The International Information & Library Review, 41(2), 79-88.